

RĖMIMASIS PRECEDENTAIŠ LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

Johanas Baltrimas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros doktorantas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: jbaltrimas@gmail.com

Analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, galima matyti, kad teismas yra saistomas savo suformuotos pozicijos konkrečiose atskirose bylose ir pozicijos bendresniais aspektais, tačiau tam tikrais atvejais pažodinis teismo eksplicitiškai suformuluotų taisyklių taikymas neatitiktų šio teismo precedento doktrinos. Tokie atvejai gali būti aptinkami vertinant, inter alia, ar kažkuris iš precedentinio sprendimo motyvų gali būti panaudotas sprendžiamoje byloje, kartu išsaugant motyvų visumos loginį nuoseklumą; ar precedentinės taisyklės keliamų reikalavimų sprendžiamoje byloje yra visiškai nepaisoma, ar jie yra užtikrinami bent iš dalies.

The article is focused on the question of Lithuanian Constitutional Court's precedents' applicability in later cases. It was found that, although the court is bound by its position on individual cases and position on more common aspects, in some cases formal application of court's explicitly formulated rules would be inconsistent with this court's doctrine of precedent. Such cases can be identified by evaluating whether some of reasons from previous decision can be used in the later case, while maintaining consistency of entire reasoning; whether requirements of the rule in later case are ignored fully or implemented at least to some extent.

Įvadas

Vienas iš Lietuvos teisinėje sistemoje išsamiai neatsakytų svarbių klausimų yra, kada ir kodėl vėlesnėje byloje turi būti vadovaujamas precedentu ir kada precedentas netaikytinas dėl bylų skirtingumo ar kitų reikšmingų priežasčių. Šiame darbe yra siekiama prisidėti prie šio klausimo nagrinėjimo išgryninant kriterijus, pagal kuriuos gali būti vertinamas precedento taikymas. Tai yra itin aktualu konstitucinėje justicijoje, nes Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui (toliau – Konstitucinis Teismas) savo darbe tenka vadovautis iš esmės vieninteliu teisės aktu – Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija), kurios turinys yra santykinai trumpas. Atitinkamai šio teismo precedentuose būna atskleidžiamas gausus implicitinis reguliavimas, jie tampa reikšmingu šaltiniu ir dėl to šiame darbe keliama problema yra praktiškai reikšminga.

Lietuvos moksle teismo precedento doktrina buvo analizuota E. Baranausko, E. Kūrio, G. Sagačio, V. Vasiliausko ir kitų autorių darbuose¹, tačiau juose paprastai telkiamasi ne į teismo precedento

¹ AMBRASIENĖ, D.; CIRTAUTIENĖ, S. The Role of Judicial Precedent in Judicial Practice of Lithuania. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 2(116); BARANAUSKAS, E. Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi? *Jurisprudencija*, 2009, nr. 2(116); BERKMANAS, T. Teismo aktyvumo kuriant ir aiškinant teisę plėtros tendencija: motyvai ir problemos. *Teisės problemos*, 2004, nr. 2(44); GUMBIS, J. Teisės samprata: logikos taikymo problematika. *Teisė*, 2010, nr. 76; KŪRIS, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 2(116); SAGATYS, G. Teismo precedentas Lietuvoje: konstitucinė maksima ir jos

taikymo temą, o labiausiai pabrėžiamas teismų praktikos kaip teisės šaltinio statuso klausimas. Taip pat tema stokoja ištirtumo ir todėl, kad konstitucinė justicija skiriasi nuo ginčo teisenos, jose skirtingą atspalvį įgyja saistančios teismo precedento doktrinos prielaidos, su ja susijusios grėsmės. Paprastai moksle konstitucinių teismų precedentai nagrinėjami konvencinės teismo precedento doktrinos rėmuose², todėl yra aktualus šiame darbe pristatomas atskiras precedento taikymo konstitucinėje justicijoje ypatumų tyrimas.

Šiame straipsnyje yra pristatomas tyrimas, kurio tikslas – pažinti Konstitucinio Teismo praktikos tendencijas, leidžiančias numatyti, kada šio teismo precedentai turi būti taikomi. Tikimasi, kad šie pastebėjimai padės konstruktyviai ieškoti ir pagrįsti atsakymą į klausimą, ar precedentas vėlesnėje byloje yra taikytinas. Pažymėtina, kad į tyrimo objektą neįėjo susiklosčiusios praktikos kritinis vertinimas, straipsnyje nėra pateikiama specialiosios literatūros analizė – tyrimas yra sutelktas į giluminių Konstitucinio Teismo praktikos remiantis savo jurisprudencija (koncentruojantis į precedentinių taisyklių taikytinumo aspektą) pažinimą. Tyrimas atliktas apžvelgiant Konstitucinio Teismo praktikos ypatumus jam remiantis savo anksčiau suformuota jurisprudencija – straipsnyje pristatomi tam tikri empiriniai rėmimosi teismo jurisprudencija atvejai. Šie atvejai buvo atrinkti pagal jų informatyvumą nagrinėjamam klausimui. Rasti ypatumai yra abstraktinami ir konstruojami kaip teismų precedentų taikymo kriterijai, požymiai, kuriais remiantis galima spręsti, ar precedentinė taisyklė yra taikytina. Tikimasi, kad pateikiamos įžvalgos padės konstruktyviai argumentuoti rėmimąsi ar atsisakymą remtis teismų precedentais bei padės nacionalinės teismo precedento doktrinos raidai.

1. Bendrieji teismo precedento doktrinos aspektai

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra įtvirtinta iš teisinės valstybės, teisingumo ir asmenų lygybės principų kildinama maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat. Tai, ko gero, yra pamatinė teismo precedento doktrinos nuostata. Ja remiantis gali būti modeliuojami teismų precedentų aiškinimo ir taikymo scenarijai: (1) rėmimasis precedentu, (2) atsisakymas juo remtis nustačius, kad sprendžiama byla ir byla, kurioje precedentas buvo suformuotas, yra skirtingos, (3) teismo doktrinos reinterpretavimas taip, kad ji būtų pakoreguojama, t. y. atsisakymas vadovautis precedentu vėlesnėje analogiškoje byloje.

Konstitucinis Teismas teisiškai saistančią savo jurisprudencijos doktriną yra įvardijęs 2001-07-12 nutarime, kuriame pasisakė, jog pagal teisinės valstybės, teisinio saugumo principus „turi būti užtikrinamas jurisprudencijos tęstinumas“³, ir išaiškino, kad „Konstitucijos principai ir normos turi aiškiai apibrėžtą prasmę ir turinį, kuris yra atskleidžiamas konstitucinėje jurisprudencijoje <...> Seimas, kaip

įgyvendinimo problemos. *Justitia*, 2009, nr. 2(72); ŠIMAŠIUS, R. Teisės aiškinimas ir jo privalomumas. *Teisės problemos*, 2004, nr. 2(44); VASILIAUSKAS, V. *Teismo precedento reikšmė romanų-germanų teisinėje sistemoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004.

² GALIČ, A. The human rights dimension of the argument of precedent in the case law of the Slovenian Constitutional Court. *Slovenian law review*, 2005, no. 2(1/2), p. 41–53; GASCON, M. Rationality and (Self) Precedent: Brief Considerations Concerning the Grounding and Implications of the Rule of Self Precedent. *On the Philosophy of Precedent. Proceedings of the 24th World Congress of the International Association for Philosophy of Law and Social Philosophy*. Beijing, 2009, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, Nomos, 2012, p. 48; GROPP, T.; PONTHEAUX, M. C. *The Use of Foreign Precedents by Constitutional Judges*. Cambridge: Hart Publishing, 2013; KOMÁREK, J. Judicial lawmaking and precedent in Supreme Courts: the European Court of Justice compared to the US Supreme Court and the French Cour de Cassation. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. Cambridge: Hart Publishing, 2009, p. 399–434; KOMÁREK, J. Reasoning with previous decisions: beyond the doctrine of precedent. *American Journal of Comparative Law*, 2013, no. 61 (1), p. 149–171; KIELMANSEGG, S. G., VON. Foreign Precedents in Constitutional Litigation. *German National Reports on the 19th International Congress of Comparative Law*. Mohr Siebeck, 2014, p. 643–679.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001-07-12 nutarimas „Dėl teisėjų darbo apmokėjimo įstatymo normų“. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 62-2276.

ir kitos valstybės institucijos, yra tiesiogiai saistomas Konstitucijos“⁴. Taip būdu buvo iš dalies pripažintas požiūris, kad statutinės teisės normos turi iš anksto apibrėžtą, predeterminuotą prasmę, kurią teismai atranda, tačiau patys jos nekuria⁵. Iš tokios nuostatos logiškai plaukia išvada, kad Konstitucinio Teismo precedentuose suformuluotiems Konstitucijos nuostatų išaiškinimams turi būti priskiriama saistanti teisinė galia: kadangi jie yra Konstitucijos turinio dalis, atitinkamai turi tokią pačią galią kaip ir pati Konstitucija. Vėliau Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad yra saistomas (1) savo sukurtų precedentų ir (2) tuos precedentes pagrindžiančios oficialiosios konstitucinės doktrinos; saistanti precedentinė galia suponuoja teismui pareigą „užtikrinti konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą (nuoseklumą, neprieštaringumą) ir savo sprendimų prognozuojamumą“⁶.

1.1. Konstitucinės doktrinos raida

Precedentinės teisės raida yra nuolatinė ir tęstinė. Kaip yra nurodęs Konstitucinis Teismas, „oficialios konstitucinės doktrinos (ir kaip visumos, ir kiekvienu atskiru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu) formavimas yra ne vienkartinis aktas, bet laipsniškas ir nuoseklus procesas. Šis procesas yra nenutraukiamas ir niekuomet nebūna visiškai baigtas“; „Konstitucinės jurisprudencijos ir joje formuojamos oficialios konstitucinės doktrinos raidai būdinga <...> tai, kad oficiali konstitucinė doktrina bet kuriuo konstitucinio teisinio reguliavimo <...> klausimu yra formuojama ne „visa iškart“, bet „byla po bylos“, vienus tos doktrinos elementus (fragmentus), atskleistus ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose, papildant kitais, atskleidžiamais Konstitucinio Teismo aktuose, priimamuose naujose konstitucinės justicijos bylose“⁷. Teismas taip pat yra paminėjęs kai kurias sąlygas, lemiančias precedentinės teisės raidos tęstinumą: pagal jį, precedentinės teisės plėtojimas vyksta, kada susiduriama su konstitucinių nuostatų konkurencija; taip pat, taikant ir plėtojant precedentinę teisę, Konstitucija yra pritaikoma prie socialinio gyvenimo pokyčių, nuolat kintamų visuomenės ir valstybės gyvenimo sąlygų, o tai leidžia išvengti Konstitucijos teksto pataisų ir prisideda prie teisės stabilumo užtikrinimo⁸.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra pasisakęs, kad jo doktrina plėtojama atskleidžiant naujus teisinio reguliavimo aspektus, jau suformuluotas precedentines taisykles papildant naujais elementais bei doktriną reinterpretuojant taip, kad ji būtų pakoreguojama⁹. Vienas iš būdingų konstitucinės doktrinos raidos pavyzdžių yra Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtinto asmenų lygiateisiškumo principo plėtojimas. Šio principo turinį Konstitucinis Teismas pirmiausiai ėmėsi atskleisti 1993 metais¹⁰. Juo, be kita ko, spręsta, ar Konstitucijos 29 straipsniui neprieštaravo Seimo rinkimų įstatymo

⁴ Žr. ten pat.

⁵ Daugiau apie iš anksto determinuotą teisės normų turinį žr., *inter alia*, POSNER, R. A. *How Judges Think*. Cambridge: Harvard University Press, 2008, p. 7–8; POSNER, R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 25–32; DWORKIN, R. *Taking Rights Seriously*. Cambridge: Harvard University Press, 1977, p. 22–28, 82.

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012-09-05 nutarimas „Dėl draudimo asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš pareigų, būti renkamam Seimo nariu“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 105-5330.

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 36-1292.

⁸ Žr. ten pat.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 36-1292; JARAŠIŪNAS, E. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 1(115); MESONIS, G. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 130.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993-11-08 nutarimas „Dėl Seimo rinkimų įstatymo pataisų“. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 61-1166.

pakeitimai, kuriais atsisakyta visų rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų ir visuomeninių politinių judėjimų vienodo atstovavimo visose rinkimų komisijose principo. Konstitucinis Teismas šiame nutarime išaiškino, kad juridiniams asmenims Konstitucijos 29 str. lygybės prieš įstatymą principas netaikomas: „minimas 29 straipsnis yra Konstitucijos II skirsnyje, kuris pavadintas „Žmogus ir valstybė“, todėl sąvoka „asmuo“ šiuo atveju tegali būti „žmogaus“ sinonimas. Šiame Konstitucijos skirsnyje, kartu ir 29 str. kalbama tik apie žmogaus ir piliečio teises, laisves bei pareigas, todėl nėra juridinio pagrindo plačiau traktuoti sąvoką „asmuo“. Taip pat teismo išvada buvo grindžiama argumentu, kad juridiniai asmenys skiriasi didele teisinių formų įvairove, dėl ko jie negali būti traktuojami kaip tarpusavyje lygiateisiai ir atitinkamai jiems negali būti taikomas aptariamas principas. Remdamasis šiais motyvais, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad minėtas įstatymas neprieštaravo Konstitucijos 29 straipsniui.

1996-02-28 nutarimu¹¹ Konstitucinis Teismas pratęsė Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtinto asmenų lygybės prieš įstatymą principo aiškinimą – pripažino, kad šis principas suponuoja juridinių asmenų tarpusavio lygiateisiškumo reikalavimą (bet ne fizinių ir juridinių asmenų lygiateisiškumo). Šioje byloje pareiškėjas prašė pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Vyriausybė) nutarimą, nurodė, kad jis prieštarauja Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai dėl to, kad juo leista Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijai padengti tik kai kurių įmonių paskolas Žemės ūkio bankui, ir Vyriausybė, dengdama tik devynių įmonių paskolas, pažeidė konstitucinį asmenų lygybės principą. Spręsdamas šį klausimą, teismas nebesirėmė argumentu, kad 29 straipsnio nuostatos juridiniams asmenims netaikytinos, o išnagrinėjo klausimą iš esmės, tuo patvirtindamas, jog iš šio principo kyla reikalavimas užtikrinti juridinių asmenų tarpusavio lygiateisiškumą.

Konstitucinis Teismas 2000-02-23 nutarime¹² šią išvadą patvirtino nurodęs, kad 1996-02-28 nutarime buvo išaiškinta, jog konstitucinis asmenų lygybės principas yra taikytinas ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims¹³. Šiuo nutarimu juridiniams asmenims Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas lygiateisiškumo principas jau buvo realiai pritaikytas, jo pagrindu pripažįstant teisės aktą antikonstituciniu (prieš tai aptartu 1996-02-28 nutarimu teismas pripažino, kad tirtas teisės aktas asmenų lygybės principui neprieštaravo).

2000-12-06 nutarimu¹⁴ Konstitucinis Teismas sukūrė prielaidas asmenų lygybės principą traktuoti kaip tam tikrais atvejais keliantį fizinių ir juridinių asmenų tarpusavio lygiateisiškumo reikalavimą – iki šiol aptartoje jurisprudencijoje tarpusavyje buvo gretinami tik fiziniai arba tik juridiniai asmenys, tačiau ne fiziniai ir juridiniai asmenys¹⁵. Šioje byloje teismas nenustatė Konstitucijos 29 straipsnio

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996-02-28 nutarimas „Dėl dalies Žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo“. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 20-537.

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000-02-23 nutarimas „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 17-419.

¹³ 2000-02-23 nutarime teismas vertino Vyriausybės patvirtintą Lietuvos Respublikoje pagamintų ir parduodamų alkoholinių gėrimų ženklavimo 1998 metų pavyzdžio banderolėmis tvarką, pagal kurią buvo nustatytos skirtingos sąlygos juridiniams asmenims prekiauti senesnio pavyzdžio banderolėmis paženklintais alkoholiniais gėrimais, atsižvelgiant į tai, ar įmonė turėjo teisę prekiauti tik Lietuvoje pagamintais alkoholiniais gėrimais, ar turėjo teisę prekiauti ir importuotais alkoholiniais gėrimais. Teismas pripažino, kad toks teisinis reguliavimas buvo diskriminuojantis, pastatantis ūkio subjektus į nevienodą, nelygiateisę padėtį, ir dėl to pažeidžiantis Konstitucijos 29 str. 1 d. įtvirtintą asmenų lygybės įstatymui principą.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000-12-06 nutarimas „Dėl administracinių teisės pažeidimų ir mokesčių administravimo“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 105-3318.

¹⁵ Šioje byloje į teismą buvo kreiptasi dėl abejonės, ar Mokesčių administravimo įstatymas ta apimtimi, kuria numatyta atsakomybė individualioms įmonėms (t. y. neribotos civilinės atsakomybės juridiniams asmenims) ir jų darbuotojams, savininkams, neprieštaravo Konstitucijoje įtvirtintiems teisingumo ir asmenų lygybės principams. Kreipimasis buvo grindžiamas tuo, kad tam tikrus mokesčių įstatymų pažeidimus padarius ribotos civilinės atsakomybės juridiniams asmeniui, įmonei yra skiriamos baudos, o atsakingam už teisingą mokesčio apskaičiavimą jos darbuotojui – adminis-

pažeidimo, tačiau, neatsisakęs tirti fizinių ir juridinių asmenų tarpusavio lygybės pagal 29 straipsnių klausimo, o nagrinėdamas jį iš esmės, parodė, kad aptariamas lygybės principas gali būti taikomas taip pat kai kuriais atžvilgiais gretinant fizinius ir juridinius asmenis.

Šis pavyzdys iliustruoja konstitucinių nuostatų konkurencijos nulemtą konstitucinės doktrinos plėtojimo procesą „byla po bylos“, kurio metu kuriami precedentai ir visapusiškai atskleidžiamas Konstitucijos nuostatų turinys. Minėta pirminė precedentinė taisyklė buvo itin siaura, pagal ją Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas asmenų lygiateisiškumo principas buvo taikomas tik fiziniams asmenims, o priimant naujus nutarimus ši konstitucinė nuostata buvo atskleidžiama vis plačiau, ją papildant reikalavimu lygiateisiais laikyti ir juridinius asmenis tarpusavyje bei sudarant prielaidas vertinti fizinių ir juridinių asmenų tarpusavio lygiateisiškumą. Iš to galima daryti išvadą, kad Konstitucinio Teismo precedentinių taisyklių taikymą lemia ne vien pažodinė eksplicitiškai suformuluota šių taisyklių išraiška. Taip pat Konstitucinio Teismo doktrinos raidai būdingi šie bruožai: (1) ją lemia visuomeninių santykių dinamika ir konstitucinių nuostatų konkurencija; (2) tai yra „byla po bylos“ vykstantis tęstinis procesas, paprastai – kaskart teismui remiantis ir atsikant remtis ankstesne savo jurisprudencija; (3) šio proceso metu kuriami precedentai ir visapusiškai atskleidžiamas Konstitucijos nuostatų turinys. Tokia konstitucinės doktrinos raida yra viena iš gyvosios konstitucijos teorijos¹⁶ apraiškų, kuri suponuoja prielaidas Konstituciją interpretuoti pritaikant ją prie besivystančio socialinio fono¹⁷.

1.2. Saistantys teismo jurisprudencijos elementai – pozicija konkrečiose bylose ir pozicija bendrais aspektais

Iš pateikiamų praktinių pavyzdžių galima matyti, kad saistančią Konstitucinio Teismo jurisprudenciją sudaro teismo pozicija tam tikrose konkrečiose bylose ir pozicija bendresniais aspektais. Panašai yra nurodęs Konstitucinis Teismas, paminėdamas, kad yra saistomas savo precedentų ir oficialios konstitucinės doktrinos¹⁸.

Pozicijos tam tikrose bylose ir pozicijos bendrais aspektais kategorijos gali būti iliustruojamos pasitelkiant hipotetinį pavyzdį apie draudimą vedžioti gyvūnus kapinėse. Tarkime, asmeniui, vedžiojusiam šunį kapinėse, buvo pritaikyta teisinė atsakomybė remiantis statutine norma, abstrakčiai draudžiančia pažeisti viešąją tvarką. Tokiu būdu minėta statutinė norma precedentu buvo konkretinta, sukuriant precedentą, kuris išskleidė galimas dvejones, ar šuns vedžiojimas kapinėse yra teisės pažeidimas ir, jei taip, kokia statutinė norma draudžia tokį elgesį. Iš šio precedento galima matyti, kad teismas greičiausiai bus linkęs laikytis analogiškos pozicijos tokiose pačiose konkrečiose bylose ir ateityje. Tačiau šis precedentas leidžia daryti ir bendresnę išvadą apie teismo poziciją bendresniais aspektais – kad remiantis ta pačia statutine norma gali būti baudžiama ir už kitų gyvūnų vedžiojimą kapinėse ar galbūt ir kitokio pobūdžio nepagarbų elgesį kapinėse.

Rėmimosi teismo pozicija bendrais aspektais pavyzdys yra ir šiame straipsnyje jau kitu aspektu aptarta asmenų lygybės principo raida Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Kaip buvo minė-

tracinė, baudžiamoji atsakomybė. O neribotos civilinės atsakomybės įmonių atveju už analogiškus pažeidimus įmonei taikoma bauda, o administracinė, baudžiamoji atsakomybė taikoma jos savininkui, tai galimai reiškė atsakomybę iš esmės tam pačiam subjektui, dėl to neribotos civilinės atsakomybės savininkai nukentėdavo labiau negu kiti fiziniai asmenys. Konstitucinis Teismas nurodė, kad toks reguliavimas neprieštaravo Konstitucijai.

¹⁶ MESONIS, G. *Konstitucijos interpretavimo <...>*, p. 111–126.

¹⁷ BARAK, A. *The Judge in a Democracy*. Princeton, 2006, p. 11.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003-05-30 nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 53-2361; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teisena, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 36-1292; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-08-08 sprendimas „Dėl teisenos nutraukimo“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 88-3475; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-02-01 sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007-05-05 nutarimo nuostatų, susijusių su mokslininkų kvalifikacijos vertinimu, išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 15-520.

ta, Konstitucinis Teismas 2000-02-23 nutarime rėmėsi ankstesniu savo 1996-02-28 nutarimu, nors šiais nutarimais bylos buvo išspręstos priešingai: 1996-02-28 nutarimu pripažinta, kad juridinių asmenų tarpusavio lygybė buvo užtikrinta tinkamai, o 2000-02-23 nutarimu – kad nebuvo. Atitinkamai visos bylų teisiškai reikšmingos aplinkybės nebuvo analogiškos ir ankstesnysis nutarimas negalėjo būti pasitelkiamas kaip determinuojantis galutinę teismo išvadą. Tačiau vėlesniame nutarime teismas 1996-02-28 nutarimą pateikė kaip teiginio, jog konstitucinis asmenų lygybės principas yra taikytinas ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims, pagrindą¹⁹.

Rėmimosi teismo pozicija atskiroje konkrečioje byloje pavyzdį galima matyti Konstitucinio Teismo 2008-09-17 nutarime²⁰, kuriame teismas rėmėsi savo 2008-01-21 nutarimu²¹. Abiem šiais nutarimais buvo, *inter alia*, išspręsti iš esmės tapatūs klausimai, bylose sutapo visos teisiškai reikšmingos aplinkybės ir buvo prieita prie analogiškos galutinės išvados²².

Teismo pozicija bendrais aspektais gali būti suprantama kaip susidedanti iš visumos pozicijų konkrečiose bylose, išreiškia kaip sprendimų visumą šiose bylose atspindintys bendri principai. Pozicija bendrais aspektais konceptualiai formuojama byla po bylos, tačiau išsamiai eksplicitiškai būna atskleidžiama tik tuose aktuose, kuriuose teismas pateikia ankstesnės savo praktikos apibendrinimą. Teismo pozicija konkrečioje byloje yra formuojama iš esmės kiekvienoje byloje, kurią sprendžiant nėra taikytino ankstesnio precedento, suformuoto visiškai analogiškoje byloje. Teismo pozicija konkrečioje byloje vėlesnėse bylose gali būti tiesioginis ir beveik savarankiškai pakankamas pagrindas galutinei bylos išvadai (esminis pagrindas bet kuriuo atveju lieka išaiškintoji Konstitucijos nuostata), o pozicija bendresniais aspektais – kaip vienas iš argumentų, nes abstrakčios taisyklės logiškai griežtai atsakymo nedeterminuoja. Iš pozicijos konkrečioje byloje galima tiksliau ir patikimiau nuspėti būsimą sprendimą, ji galutinę išvadą vėlesnėje byloje determinuoja griežčiau. Pozicijos tam tikrose bylose sąvoka iš dalies gali būti prilyginama konkrečios (mažiausiai abstrakčios) teismo precedentu implikuojamos normos sąvokai, o pozicija bendrais aspektais – abstrakčiai išreikštos precedentu implikuojamos normos sąvokai²³.

Kaip buvo minėta, Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad yra saistomas savo precedentų ir oficialios konstitucinės doktrinos. Pastarajai teismas priskiria Konstitucijos nuostatų sampratą bei kitus savo aktuose išdėstytus teisinius argumentus²⁴. Taip pat teismas yra nurodęs, kad jo plėtojamoje doktrinoje yra, *inter alia*, atskleidžiamas (1) įvairių konstitucinių nuostatų turinys ir jų sąsajos, (2) konstitucinių vertybių pusiausvyra, (3) konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vienos visumos, esmė²⁵. Užuominų

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000-02-23 nutarimas „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 17-419.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-09-17 nutarimas „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų verstis mažmenine prekyba tabako gaminiiais galiojimo panaikinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 108-4136.

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-01-21 nutarimas „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų verstis didmenine ar mažmenine prekyba alkoholio produktais galiojimo panaikinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 10-349.

²² Daugiau apie šį atvejį žr. darbo skyrių „2.3. Precedentinių taisyklių taikymo standartas“.

²³ Daugiau apie teismo precedentu implikuojamų normų abstraktumo identifikavimo problemą žr.: BALTRIMAS, J. Teismo precedentas: kai kurie taikymo ir aiškinimo aspektai. *Teisės problemos*, 2012, nr. 4(78), p. 61–65.

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003-05-30 nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 53-2361; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 36-1292; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-08-08 sprendimas „Dėl teisenos nutraukimo“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 88-3475; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-02-01 sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimo nuostatų, susijusių su mokslininkų kvalifikacijos vertinimu, išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 15-520.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 36-1292.

dėl teismo precedento sąvokos apibrėžimo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra mažiau, tačiau ji gali būti siejama su aptarta pozicija atskirose bylose. Dėl patogumo šiame straipsnyje visiems teismo jurisprudencijos (vėlesnėse bylose) saistantiems elementams apibūdinti yra vartojamas terminas „precedentinė taisyklė“, nes jis apima tiek abstrakčias, tiek konkrečias taisykles.

1.3. Konstitucinės doktrinos raidos būdų įvairovė

Konstitucinio Teismo praktikoje galima aptikti atvejų, patvirtinančių, kad aptartieji teorijoje ir Konstitucinio Teismo išskirti konstitucinės doktrinos raidos būdai neatspindi visos praktikoje pasitaikančios įvairovės. Tyrimo metu buvo pastebėta, kad atsisakymo vadovautis precedentu dėl bylų skirtingumo scenarijus pasižymi įvairove, o teismo precedentinės taisyklės taikymą lemia ne vien pažodinis taisyklės interpretavimas²⁶.

Būdingą konstitucinės doktrinos raidos pavyzdį galima rasti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje dėl privalomo teisės aktų viešo skelbimo. 2001-11-29 nutarime teismas pripažino, kad įstatymų nuostatos, kuriose buvo numatyta privalomo teisės aktų skelbimo išlyga, prieštaravo Konstitucijai. Buvo numatyta, kad Konstitucijai prieštarauja reguliavimas, jog Vyriausybės nutarimai, kuriais nėra nustatomos, keičiamos ar pripažįstamos netekusiomis galios teisės normos, šiuos aktus pasirašiusių asmenų nuožiūra gali būti oficialiai neskelbiami ir jie gali įsigalioti jų oficialiai nepaskelbus²⁷. 2007-06-27 nutarime teismas, apibendrinamas savo 2001-11-29 nutarime ir kituose aktuose suformuotą doktriną, pabrėžė, kad įstatymai turi būti viešai paskelbti, priešingu atveju jie negalioja ir negali būti taikomi²⁸. Taip pat teismas paminėjo, kad „Konstitucijos 7 str. 2 d. vartojama sąvoka „įstatymai“, <...> aiškintina plečiamai, kaip apimanti ne tik įstatymo galią turinčius, bet ir kitus teisės aktus“, pvz., Vyriausybės nutarimus, ir „visos norminio teisės akto dalys (taip pat priedėliai) sudaro vieną visumą, tarpusavyje yra neatskiriama susijusios ir turi vienodą teisinę galią; <...> turi būti paskelbiamas visas teisės aktas kartu su visomis jo sudedamosiomis dalimis; atitinkančiais Konstitucijos 7 str. 2 d. reikalavimus, taigi ir galiojančiais, gali būti pripažįstami tik tokie teisės aktai, kurie buvo paskelbti paisant Konstitucijoje įtvirtintų teisės aktų paskelbimo oficialumo, viešumo reikalavimų, konstitucinio reikalavimo, kad teisės aktas turi būti paskelbtas visas (visos jo sudedamosios dalys)“²⁹. Glaustai apibendrinamas, Konstitucinis Teismas pripažino, jog savo precedentuose yra atskleidęs tokią Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostatos prasmę: turi būti viešai paskelbtos visos įstatymų ir žemesnės galios norminių teisės aktų sudedamosios dalys, įskaitant ir jų priedėlius, priešingu atveju šie teisės aktai negalioja ir negali būti taikomi.

Vienas iš 2007-06-27 nutarime tirtų klausimų buvo, ar tai, kad Vyriausybės nutarimu patvirtinta Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schema (generalinis planas) nebuvo visa paskelbta „Valstybės žiniuose“, atitiko minėtą konstitucinį teisės aktų viešo paskelbimo reikalavimą. Žvelgiant į minėtą reikalavimą pažodžiui, buvo galima tikėtis, kad prieštaravimas Konstitucijai bus pripažintas – jau buvo suformuluotas išaiškinimas, kad teisės aktai turi būti paskelbti kartu su visais jų priedais, o šioje byloje vienas iš teisės akto priedų nebuvo paskelbtas. Tačiau šioje situacijoje teismas aptiko aplinkybių, kurios galimai nebuvo apgalvotos formuluojant prieš tai straipsnyje paminėtas precedentines taisykles.

²⁶ Šis klausimas kiek kitu atžvilgiu, kartu su ir šiame darbe aptartu asmenų lygybės principo aiškinimu buvo nagrinėtas: SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, nr. 67(59), p. 10–11.

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001-11-29 nutarimas „Dėl Vyriausybės sprendimo koncentruoti rinkos struktūras“. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 102-3636.

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007-06-27 nutarimas „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos paskelbimo“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 72-2865.

²⁹ Ten pat.

Dėl šių nenumatytų aplinkybių sprendžiamoje byloje kilo poreikis pritaikyti precedentinės taisyklės išlygą. Ko gero, svarbiausiomis šį poreikį suponavusiomis aplinkybėmis buvo ribotos techninės galimybės dėl schemos didelės apimties paskelbti ją „Valstybės žiniuose“ ir tai, kad su schema buvo sudarytos galimybės susipažinti valstybės įstaigoje, kurioje ji buvo saugoma. Todėl Konstitucinis Teismas identifikavo šios bylos skirtumą nuo ankstesniųjų, kuriose buvo suformuluotas besąlyginis reikalavimas skelbti visus teisės aktus, nurodydamas, kad „teisinių situacijų skirtingumą lemia, *inter alia*, tai, kad minėtoje anksčiau nagrinėtoje konstitucinės justicijos byloje buvo tiriama, ar Konstitucijai neprieštarauja teisės aktas, kurio apimtis nebuvo itin didelė, struktūra nebuvo sudėtinga, o svarbiausia, tas teisės aktas neturėjo grafinės dalies, dėl kurios publikavimo „Valstybės žiniuose“ kiltų kokių nors techninių problemų“³⁰. Tokiu būdu precedentinė taisyklė „jei *a*, tada *Y*“, buvo patikslinta nurodant konkrečią išimtį, pagal kurią, kai yra ribotų techninių galimybių skelbti visą teisės aktą „Valstybės žiniuose“, dalis tokio akto galėjo būti jose nepaskelbiama, jeigu yra sudaroma galimybė su nepaskelbtąja dalimi susipažinti kitu būdu.

Kitas šiuo požiūriu aktualus atsisakymo taikyti precedentinę taisyklę pavyzdys gali būti aptiktas 2011-12-22 nutarime. Juo teismas pripažino, kad įstatyme nustatyti Seimo skiriamo akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus aukštosios mokykloms įgaliojimai nepaneigia aukštojo mokslo autonomijos reikalavimo. Tuo buvo atskleista, jog aukštojo mokslo autonomiją garantuojanti konstitucinė doktrina savyje neturi draudimo įsteigti tokio kontrolieriaus pareigybę ir jam priskirti tam tikras funkcijas. Teismas šią išvadą pagrindė iš ankstesnės praktikos kylančia nuostata, kad aukštųjų mokyklų ir visuomenės interesai turi būti derinami ir valstybė turi pareigą tam tikra apimtimi reguliuoti aukštųjų mokyklų veiklą³¹. Toks sprendimas prisidėjo prie aukštųjų mokyklų autonomijos reikalavimą įtvirtinančios Konstitucijos nuostatos implicitinio turinio atskleidimo, nurodant, kokių atvejų šis reikalavimas neapima.

Šis pavyzdys atitinka doktrinos plėtojimo būdą atsisakant taikyti taisyklę ir numatant jos išimtį. Tačiau akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus atvejis skiriasi nuo prieš tai aptartojo – svarbiausias jų skirtumas yra tai, kiek smarkiai naujuoju precedentu buvo nukrypta nuo pažodinio teisės aiškinimo. Antrajame pavyzdyje priimtas sprendimas buvo nebe pirmą teismo praktikoje pritaikyta aukštojo mokslo autonomijos reikalavimo išlyga ir precedentinėje teisėje jau buvo suformuluotas jos pagrindimas, t. y. buvo atskleista šią išimtį pagrindžianti doktrina bendruoju atžvilgiu, tačiau ne kaip pozicija konkrečioje byloje – ankstesnės bylos nebuvo visiškai analogiškos nagrinėjamajai. O kitame pavyzdyje išlyga buvo sukurta, nors konstitucinėje doktrinoje iki tol pažodžiui nebuvo numatyta išimties galimybė. Abiejuose pavyzdžiuose susidūrė dvi konkuruojančių konstitucinių nuostatų grupės, iš kurių viena grupė grindė taisyklės laikymąsi, o kita – nukrypimą nuo taisyklės, sukuriant iš jos išimtį. Tačiau atvejai skyrėsi tuo, kad pirmame pavyzdyje teismas anksčiau nebuvo eksplicitiškai atskleidęs, kad precedentinė taisyklė dėl viešo teisės aktų skelbimo turi išlygą – išimtį pagrindžiančios nuostatos ankstesniuose precedentuose dar nebuvo susietos su byloje taikyta doktrina.

Iš šių pavyzdžių galima matyti, kad praktikoje nukrypimas nuo precedento gali būti diferencijuojamas pagal tai, ar pritaikant taisyklės išlygą yra nusižengiama pažodiniam precedentinės teisės aiškinimui. Pritaikant išlygą, tačiau nenukrypstant nuo pažodinio precedentinės teisės aiškinimo, yra išplečiama doktrinoje jau egzistuojančios išlygą numatančios taisyklės taikymo sritis, o kitu atveju – atskleidžiama nauja ir savarankiška išimtį numatanti taisyklė. Nusižengimo pažodiniam precedentinės teisės aiškinimui reikšmę patvirtina ir prieš tai aptartas pavyzdys apie asmenų lygiateisiškumo principo raidą – nors pagal pirminę aiškiai eksplicitiškai suformuluotą precedentinę taisyklę šis principas galėjo

³⁰ Žr. ten pat.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011-12-22 nutarimas „Dėl Mokslo ir studijų įstatymo“. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 160-7591.

būti taikomas tik fiziniams asmenims, vėlesnėje jurisprudencijoje buvo atskleista, kad jis taikytinas ir juridiniams asmenims.

Šie doktrinos plėtojimo būdai skiriasi vienu svarbiu aspektu – sprendimo nuspėjimu. Tai, kad praktikoje galima aptikti atvejų, kada nukrypstama nuo pažodinio precedentinės teisės aiškinimo, reiškia, kad pažodiniu aiškinimu negali būti perdėtai kliaujamasi, o turi būti atsižvelgiama ir į kitus teisės aiškinimo metodus, doktrinos raidos poreikį (nulemtą konstitucinių nuostatų konkurencijos, visuomeninių santykių dinamikos ir kt.), precedentinėje teisėje slypinčius požymius, iš kurių galima numatyti, kad precedentinė taisyklė vėlesnėje byloje gali būti netaikoma (keletas jų aptariama toliau šiame straipsnyje). Tam tikrais atvejais pažodinis teismo eksplicitiškai suformuluotų išaiškinimų taikymas neatitiktų Konstitucinio Teismo precedento doktrinos, kurią galima matyti aptartuose teismo jurisprudencijos pavyzdžiuose. Tinkamai vadovaujantis precedento doktrina, turi būti atsižvelgiama į kontekstą, nes precedentinės taisyklės taikymą be pažodinio aiškinimo lemia ir kiti kriterijai.

2. Precedentinių taisyklių taikymo kriterijai

Konstitucinis Teismas nėra eksplicitiškai suformulavęs išsamių kriterijų, pagal kuriuos turėtų būti sprendžiama, kada precedentinės taisyklės jo sprendžiamose bylose yra taikytinos. Teismo išaiškinimuose dėl teismo precedento doktrinos svarbiausias kriterijus yra bylų analogiškumas, kuris slypi pačioje pamatinėje nuostatoje „tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat“. Konstitucinis Teismas yra pateikęs išaiškinimų, detalizuojančių bylų analogiškumo kriterijaus prasmę, tačiau pažymėjo, kad jie skirti apibūdinti ne jo, o bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų precedentinių taisyklių taikytinumą. 2007-10-24 nutarime teismas pabrėžė, kad bylos laikytinos analogiškomis, kada (1) jų faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktinės aplinkybės ir (2) abiem byloms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas³². Buvo minėta, kad precedentinės teisės raidą lemia konkuruojantys principai, vertybės (su precedentinį sprendimą lėmusiais principais, vertybėmis) bei visuomeninių santykių dinamika. Kaip buvo išsiaiškinta, precedentinės teisės raida vyksta, *inter alia*, kuriant naujus precedentes, įtvirtintas jau suformuotų precedentinių taisyklių išlygas, todėl visuomeninių santykių dinamika ir principų, vertybių konkurencija taip pat gali būti laikomi ir būsimo atsisakymo taikyti precedentinę taisyklę indikatoriais. Kada sprendžiamoje byloje konkuruojantys principai, vertybės yra ypač reikšmingi, tai gali būti esminiu nukrypimu nuo precedentinės taisyklės lemiančiu motyvu. Šį ypatumą galima pastebėti iš esmės visuose aptartuose pavyzdžiuose, kuriuose buvo netaikyta precedentinė taisyklė. Toliau straipsnyje yra pristatoma keletas kitų, Konstitucinio Teismo neaptartų požymių, kuriais remiantis galima numatyti, kad precedentinė taisyklė bus netaikoma. Pažymėtina, kad toliau pristatomi požymiai savarankiškai nėra universalūs ar visada savarankiškai pakankami argumentai pripažinti taisyklės netaikymą. Šis klausimas turi būti sprendžiamas atsižvelgiant į jų visumą, o kiekvienas iš šių požymių gali būti traktuojamas kaip poreikio patikrinti precedento taikymą indikatorius, o, atlikus patikrinimą, – galbūt kaip vienas iš argumentų, pagrindžiančių sprendimą netaikyti precedentinės taisyklės.

2.1. Dalinio reikalavimų užtikrinimo pakankamumas

Šiame straipsnyje precedentinių taisyklių taikymo kriterijai yra kuriami iš informatyvių atsisakymo vadovautis precedentais atvejų, kuriais buvo pritaikomos precedentinių taisyklių išlygos. Tokia tyrimo

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007-10-24 nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 111-4549.

prieiga pasirinkta remiantis prielaida, kad tokiais atvejais atsisakytas taikyti precedentas buvo ypač arti kritinės taikymo ribos. Taip manyti leidžia faktas, kad įgaliooti subjektai kreipėsi į Konstitucinį Teismą – jiems buvo kilusi abejonė, ar precedentinė taisyklė taikytina, ir ši abejonė buvo tiek svari, kad įtikino juos šiuo klausimu kreiptis į teismą.

Vieną iš tokių kriterijų galima įžvelgti Konstitucinio Teismo 2008-10-01 ir 2007-06-27 nutarimuose, kuriuose teismas atsisakė taikyti savo precedentes konstatavęs, kad spjstos bylos nebuvo analogiškos toms, kuriose buvo sukurti precedentai. Pirmame iš minėtų nutarimų buvo tiriami numatyti Seimo rinkimų reglamentavimo apribojimai kandidatams į Seimo narius išsikelti savarankiškai – ta apimtimi, kuria nustatyta, kad kandidatus į Seimo narius daugiamandatėje rinkimų apygardoje gali kelti tik partija, įregistruota pagal Politinių partijų įstatymą ir atitinkanti jo reikalavimus dėl partijos narių skaičiaus. Prieš šią bylą Konstitucinis Teismas jau buvo priėmęs nutarimą, kuriame konstatavo, kad pagal savivaldybių tarybų rinkimų teisinį reglamentavimą numatyta politinių partijų išimtinė teisė kelti kandidatus prieštaravo Konstitucijai. Teismas pripažino, kad Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas „ta apimtimi, kuria, įstatymų leidėjui pasirinkus vien proporcinę savivaldybių tarybų rinkimų sistemą, nėra nustatyta, kad Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų nuolatiniai gyventojai gali būti renkami į atitinkamų savivaldybių tarybas ir būdami įrašyti į ne politinių partijų sudaromus kandidatų į savivaldybių tarybų narius sąrašus, prieštarauja Konstitucijos 119 str. 2 d.“³³. Iš pažiūros toks precedentas suponavo konstitucinį draudimą diskriminuoti kandidatus, siekiančius rinkimuose išsikelti ne per politines partijas, draudimą politinėms partijoms sudaryti nepelnytai privileijuotą padėtį. Tačiau vėlesnėje byloje buvo galima aptikti skirtumų nuo precedentinės, dėl kurių situaciją teismas traktavo kitaip. Nutarime dėl Seimo rinkimų reglamentavimo Konstitucinis Teismas nurodė, kad sprendžiamos bylos aplinkybės nuo precedentinės skyrėsi tuo, kad (1) Seimo ir vietos savivaldos rinkimai apskritai nėra tapačios prigimties, dėl ko neprivalo būti organizuojami ir vykdomi identiška tvarka³⁴, (2) ir kad, skirtingai nei precedentinėje byloje (byloje, kurioje buvo suformuotas precedentas), kurioje savarankiškai siekiantys išsikelti kandidatai neturėjo jokių galimybių įgyvendinti savo teisę būti išrinktais, sprendžiamoje byloje savarankiškai išsikėlę kandidatai galėjo šią teisę įgyvendinti vienmandatėse rinkimų apygardose, kuriose yra išrenkama apie pusę visų Seimo narių³⁵.

Dėl to Konstitucinis Teismas pripažino, kad ginčytas ribojimas neprieštarauja Konstitucijai. Šioje situacijoje galima įžvelgti ypatumą, iš dalies paaiškinantį, kodėl precedentinė taisyklė nebuvo pritaikyta ir buvo suformuluota jos išlyga. Jis gali būti apibūdintas kaip taisyklės reikalavimų įgyvendinimas iš dalies. Minėtame savivaldybių tarybų rinkimų precedente iš pažiūros buvo uždrausta sukurti nelygiateisę savarankiškai išsikėlusių ir politinių partijų iškeltų kandidatų padėtį. Tačiau vėlesniame nutarime teismas leido pamatyti, kad precedentinės taisyklės išlygos gali būti sukuriamos, kada precedentinės taisyklės reikalavimai yra užtikrinami ne maksimalia apimtimi, o iš dalies – nors fiziniai asmenys nebuvo visiškai tokioje pačioje padėtyje kaip ir politinės partijos, jie vis dėlto turėjo galimybę išsikelti kandidatais savarankiškai.

Panašų bruožą galima matyti šiame straipsnyje jau nagrinėtame Konstitucinio Teismo nutarime dėl teisės aktų viešo paskelbimo reikalavimo³⁶. Kaip buvo minėta, šioje byloje kilo abejonė, ar Konstitucijai neprieštaravo vienos iš teisės akto sudedamųjų dalių nepaskelbimas bendra tvarka oficialiame leidinyje „Valstybės žinios“. Tokį reikalavimą iš pažiūros suponavo Konstitucinio Teismo ekspliciti-

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-10-01 nutarimas „Dėl Seimo rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 114-4367.

³⁴ Žr. ten pat.

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-10-01 nutarimas „Dėl Seimo rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 114-4367.

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007-06-27 nutarimas „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos paskelbimo“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 72-2865.

kai suformuluota precedentinė taisyklė. Tačiau nutarime buvo atsisakyta ją pritaikyti ir buvo sukurtas taisyklės išimtį suponuojantis precedentas. Viena iš tokio sprendimo priežasčių buvo aplinkybė, kad vėlesnėje byloje buvo sudarytos galimybės asmenims susipažinti su nepaskelbtąja teisės akto dalimi. Tai taip pat yra apraiška minėto dėsningumo, kad precedentui gali būti kuriama išlyga, jeigu precedentinės taisyklės reikalavimai yra užtikrinami iš dalies – nors teisės akto priedas nebuvo publikuotas „Valstybės žiniuose“, asmenys galėjo su juo susipažinti atvykę į valstybės įstaigą.

Apibendrinant galima teigti, kad Konstituciniam Teismui tenka susidurti su situacijomis, kuriomis, nors precedentinės taisyklės reikalavimai neužtikrinami tokia apimtimi, kurios reikalautų pažodžiui suprantama precedentinė taisyklė, tačiau yra užtikrinami iš dalies. Tokie atvejai gali būti paprasčiausias neišvengiamas visų galimų situacijų nenumatymo padarinys – kartais šias situacijas numatę precedentinės taisyklės autoriai galbūt būtų formulavę taisyklę atsižvelgdami į išimties poreikį. Dėl to byloje, kur precedentinės taisyklės keliama reikalavimai nėra užtikrinami visiškai, o bent iš dalies yra įgyvendinti, galima tikėtis, kad Konstitucinis Teismas nukryps nuo precedento (jo netaikys) ir sukurs naują precedentą, suponuojantį precedentinės taisyklės išimtį.

2.2. Galimybė remtis ankstesnio sprendimo motyvais

Nagrinėtoje Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje galima aptikti ir kitą kriterijų, padedantį nuspėti, kada Konstitucinis Teismas nuspręs precedentinės taisyklės netaikyti ir suformuos jos išimtį suponuojantį precedentą – tai yra ribota galimybė į priimamą sprendimą perkelti precedentinio teismo sprendimo motyvus, kartu nagrinėjamoje byloje išsaugant motyvų visumos loginį nuoseklumą.

Šį kriterijų galima pastebėti jau minėtame 2008-10-01 nutarime, kuriuo buvo atsisakyta vadovautis 2007-02-09 nutarime suformuluotomis precedentinėmis taisyklėmis. Kaip buvo minėta, 2007-02-09 nutarimu Konstitucinis Teismas nusprendė, kad Konstitucijai prieštaravo teisinis reguliavimas, kuriuo teisė kelti kandidatus rinkimuose buvo užtikrinta tik politinėms partijoms. Kaip vieną iš motyvų teismas nurodė Konstitucijos 35 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad niekas negali būti verčiamas priklausyti kokiai nors bendrijai, politinei partijai ar asociacijai. Ja remdamasis teismas paminėjo, kad „įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas savivaldybių tarybų rinkimų santykius, yra saistomas iš Konstitucijos kylančio reikalavimo nenustatyti tokio teisinio reguliavimo, kai asmuo, norintis pasinaudoti savo pasyviaja rinkimų teise renkant savivaldybių tarybų narius, būtų priverstas siekti narystės kurioje nors politinėje partijoje arba susaistyti save su kuria nors politine partija kitokiais – ne formalios narystės – ryšiais“³⁷. Šis motyvas negalėjo būti perkeltas į vėlesnį nutarimą dėl Seimo rinkimų tvarkos kartu išsaugant nutarimo loginį nuoseklumą, nes Seimo rinkimų byloje ginčytame teisiniame reguliavime jau egzistavo galimybė savarankiškai rinkimuose dalyvauti ne politinių partijų iškeltiems kandidatams. Atitinkamai vėlesnėje byloje asmenys nebuvo verčiami būti politinių partijų nariais ar susaistyti save su kuria nors politine partija kitokiais ryšiais, nes ir taip turėjo galimybę įgyvendinti savo pasyviają rinkimų teisę ir to neatlikę.

Tai, kad kažkuris iš precedentiniame sprendime išdėstytų motyvų negali būti panaudotas sprendžiamoje byloje, kartu išsaugant argumentų visumos loginį nuoseklumą, yra laikytina vienu iš požymių, leidžiančių manyti, kad precedentinė taisyklė netaikytina.

2.3. Precedentinių taisyklių taikymo standartas

Vertinant, ar ankstesnis Konstitucinio Teismo aktas, jame esantis išaiškinimas yra taikytinas vėlesnėje byloje, svarbu turėti omenyje ir tai, kad pakankamas taikymo kriterijų atitikties standartas kartais gali būti skirtingas. Šių standartų įvairialypiškumas, be kita ko, pasireiškia tada, kai precedento taikymas

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007-02-09 nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 19-722.

nustatomas vadovaujantis bylų analogiškumo kriterijumi – tam tikrais atvejais, kad būtų galima remtis precedentine taisykle, bylos turi būti labai panašios, o kai kuriais – mažiau. Tokia prielaida skatina kelti klausimą, kada šis taikymo standartas yra aukštas, ir kada – žemesnis. Atlikus Konstitucinio Teismo jurisprudencijos tyrimą pasitvirtino, kad ankstesnio teismo akto taikymo standartas skiriasi, atsižvelgiant į tai, ar buvo remiamasi teismo pozicija konkrečioje byloje, ar teismo pozicija bendresniais aspektais. Atitinkamai jis skiriasi ir nuo precedentinės taisyklės vaidmens sprendžiamoje byloje – ar ankstesniu nutarimu remiamasi kaip tiesioginiu ir beveik savarankiškai pakankamu pagrindu galutinei sprendžiamos bylos nutarimo rezoliucinės dalies išvadai, ar tik kaip vienu iš tarpinių argumentų, pasitelkiant teismo poziciją kažkuriuo bendresniu aspektu.

Vienas iš precedentinių taisyklių taikymo standarto įvairialypiškumo pavyzdžių yra Konstitucinio Teismo 2013-03-05 nutarimas³⁸, kuriuo buvo sprendžiama, ar neprieštaravo Konstitucijai tai, kad nebuvo numatyta kompensuoti asmenų praradimus ekonominiu sunkmečiu sumažinus motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpas ir statutiniams valstybės tarnautojams – vidaus tarnybos sistemos pareigūnams paskirtas motinystės (tėvystės) išmokas³⁹. Abejonė tokio reguliavimo konstitucingumu kilo dėl daugelyje Konstitucinio Teismo nutarimų⁴⁰ plėtotos nuostatos, pagal kurią, sumažinus panašaus pobūdžio valstybės išmokas, praradimai vėliau turi būti kompensuojami⁴¹, tačiau Konstitucinis Teismas nusprendė⁴², kad ši precedentinė taisyklė sprendžiamoje byloje netaikytina⁴³. Atsisakytoji taikyti taisyklę iš dalies atitiko kitus šiame straipsnyje išskirtus taikymo kriterijus. Pavyzdžiui, vienas iš svarbiausių ją pagrindžiančių motyvų buvo išaiškinimas, kad, jeigu asmeniui pensija yra teisėtai paskirta ir mokama, jis turi teisę į atitinkamo dydžio piniginę išmoką, kuri ginama kaip jo nuosavybė⁴⁴. Tokia tarpinė išvada logiškai suponavo laikinai sumažintų paskirtų pensijų kompensavimo pareigą. Manytina, kad šios tarpinės išvados perkėlimas į būsimą sprendimą spręstoje byloje (išplečiant jos taikymo sritį) nebūtų sukėlęs esminių motyvuojamosios dalies teksto loginių nenuoseklumų. Tai reiškia, kad ši precedentinė taisyklė, suprantant ją pažodžiui, ganėtinai didele dalimi atitiko jau išskirtuosius taikymo kriterijus, bylos buvo panašios, bet teismas atsisakė ja vadovautis.

Tačiau tame pačiame 2013-03-05 nutarime Konstitucinis Teismas pasirėmė kur kas mažiau panašioje byloje suformuluota kita precedentine taisykle – kad pagrindinių žmogaus teisių ribojimais neturi

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013-03-05 nutarimas „Dėl paskirtų motinystės (tėvystės) pašalpų ir išmokų sumažinimo“. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 25-1222.

³⁹ Byloje buvo tirama, ar Konstitucijai neprieštaravo Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas ta apimtimi, kuria jame nebuvo nustatytas sumažintų paskirtų motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpų ir statutiniams valstybės tarnautojams – vidaus tarnybos sistemos pareigūnams paskirtų motinystės (tėvystės) išmokų kompensavimas.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010-04-20 sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002-11-25, 2003-12-03, 2006-01-16, 2007-09-26, 2007-10-22, 2007-11-22, 2008-12-24 nutarimų ir 2009-01-15 sprendimo nuostatų, susijusių su pensijų ir atlyginimų mažinimu per ekonomikos krizę, išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 46-2219; Konstitucinio Teismo 2010-06-29 nutarimas „Dėl teisėjų valstybinių pensijų“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 134-6860.

⁴¹ Ši taisyklė Konstitucinio Teismo praktikoje jau buvo pritaikyta senatvės, invalidumo ir valstybinėms pensijoms.

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013-03-05 nutarimas „Dėl paskirtų motinystės (tėvystės) pašalpų ir išmokų sumažinimo“. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 25-1222.

⁴³ Teismas nurodė, kad „vaikams auginti ir auklėti namuose skirtų atostogų metu teikiama finansinė parama <...> savo prigimtimi, laikinu (terminuotu) pobūdžiu ir paskirtimi skiriasi nuo Konstitucijos 52 str. laiduojamų pensijų, taip pat nuo įstatymų nustatytų kitų pensinio aprūpinimo išmokų“ ir atitinkamai šioje byloje „įstatymų leidėjui nekyla pareigos numatyti praradimų, susidariusių dėl šios paramos sumažinimo“.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010-04-20 sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002-11-25, 2003-12-03, 2006-01-16, 2007-09-26, 2007-10-22, 2007-11-22, 2008-12-24 nutarimų ir 2009-01-15 sprendimo nuostatų, susijusių su pensijų ir atlyginimų mažinimu per ekonomikos krizę, išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 46-2219; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010-06-29 nutarimas „Dėl teisėjų valstybinių pensijų“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 134-6860.

būti pažeidžiama jų esmė ir, jeigu teisė apribojama taip, kad ją įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu ji suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, tai yra pagrindas teigti, jog pažeidžiama pati teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui⁴⁵. Nurodžius šią nuostatą nutarimo tekste buvo pateikta nuoroda į du teismo precedencijas: 1996-04-18 ir 2000-02-23 nutarimus. Šie nutarimai buvo priimti bylose, kurių aplinkybės buvo kur kas mažiau panašios į nagrinėjamosios bylos, negu prieš tai aptartu (atsisakymo vadovautis precedentine taisykle) atveju. 1996-04-18 nutarimas buvo priimtas tiriant Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo konstitucingumą⁴⁶, o 2000-02-23 nutarimas – tiriant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998-01-14 nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo“ ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo konstitucingumą⁴⁷. Nė viena šių bylų nėra tiesiogiai susijusi su tokio pobūdžio valstybės išmokomis asmenims, kokios buvo nagrinėjamos sprendžiamoje byloje, taigi šios bylos nebuvo panašios į sprendžiamąją.

Aptartais dviem atvejais galima išvelgti paradoksą, nes ganėtinai panašioje byloje sukurta ir kitus taikymo kriterijus iš pažiūros atitinkanti precedentine taisykle buvo atsisakyta vadovautis, konstatuojant jos netaikymą, bet kartu buvo vadovaujamasi precedentine taisykle, suformuluota kur kas mažiau panašiose bylose. Tačiau ši paradoksą paaiškina šių atvejų specifika – jie skyrėsi pagal precedentinės taisyklės vaidmenį nutarimo motyvuojamojoje dalyje ir pagal precedentinės taisyklės abstraktumą.

Pritaikytoji precedentinė taisyklė buvo kur kas abstraktesnė negu atsisakytoji pritaikyti. Precedentinės taisyklės didesnis abstraktumas reiškia, kad ji reguliuoja didesnės įvairovės visuomeninius santykius. Mažiau abstrakti taisyklė taikytina situacijomis, kurios tarpusavyje skiriasi mažiau. Tai reiškia, kad pastaroji taisyklė bus taikytina, kai bylos yra labiau tarpusavyje panašios, o abstraktesniąją gali būti remiamasi ir bylose, kurios kur kas mažiau panašios į precedentinę.

Taip pat aptarti atvejai skyrėsi ir precedentinės taisyklės vaidmeniu nutarimo motyvuojamojoje dalyje: pirmajame, kuriame atsisakyta taikyti precedentinę taisyklę, ji pretendavo pateikti tiesioginį ir beveik savarankiškai pakankamą pagrindą galutinei rezoliucinės dalies išvadai, tai yra – buvo sprendžiama, ar remtis teismo pozicija konkrečioje byloje. Antrame pavyzdyje precedentinė taisyklė buvo pateikta nutarimo motyvuojamosios dalies pradžioje kaip vienas iš tarpinių argumentų. Dėl jos abstraktumo net priešinga nutarimo galutinė išvada iš dalies galėtų būti traktuojama kaip nepažeidžianti pažodžiui suprantamos šios taisyklės, o tai būdinga teismo pozicijai konkrečioje analogiškoje byloje.

Tokių pavyzdžių galima matyti daugelyje Konstitucinio Teismo aktų. Jau minėtame 2008-09-17 nutarime⁴⁸ Konstitucinis Teismas rėmėsi ankstesniu savo 2008-01-21 nutarimu⁴⁹, kuris buvo suformuotas iš esmės analogiškoje byloje. Abiem šiais nutarimais buvo išspręsti iš esmės tapatūs klausimai dėl to, ar Konstitucijai neprieštaravo teisės aktų nuostatos ta apimtimi, kuria jose nenumatyta galimybė, atsižvelgus į pažeidimo pobūdį, atsakomybę lengvinančias bei kitas reikšmingas aplinkybes, netaikyti licencijos galiojimo panaikinimo sankcijos. Vėlesniajame 2008-09-17 nutarime teismas pasisakė, kad Konstitucinio Teismo 2008-01-21 nutarime suformuluotos oficialios konstitucinės doktrinos nuos-

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013-03-05 nutarimas „Dėl paskirtų motinystės (tėvystės) pašalpų ir išmokų sumažinimo“. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 25-1222.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996-04-18 nutarimas „Dėl Komercinių bankų įstatymo“. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 36-915.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000-02-23 nutarimas „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 17-419.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-09-17 nutarimas „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų verstis mažmenine prekyba tabako gaminiams galiojimo panaikinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 108-4136.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-01-21 nutarimas „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų verstis didmenine ar mažmenine prekyba alkoholio produktais galiojimo panaikinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 10-349.

tatos *mutatis mutandis* taikytinos ir nagrinėjamoje byloje sprendžiant, ar tiriami teisės aktai neprieštaravo Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo, teisinės valstybės principams ta apimtimi, kuria nėra numatyta galimybė teismui, atsižvelgus į teisės pažeidimo pobūdį, jo mastą, atsakomybę lengvinančias ir kitas reikšmingas aplinkybes ir, vadovaujantis teisingumo, protingumo kriterijais, nuspręsti, kad ši ekonominė sankcija – licencijos galiojimo panaikinimas asmenims neturi būti taikoma, nes dėl tam tikrų itin svarbių aplinkybių yra akivaizdžiai neproporcinga (neadekvati) padarytam teisės pažeidimui ir dėl to neteisinga. Abiejose bylose teismas priėjo prie analogiškos išvados – pripažino, kad minėtos galimybės nenumatę teisės aktai prieštaravo Konstitucijai.

Tai leidžia daryti išvadą, kad precedentinių taisyklių taikymo standartas (ypač – vadovaujantis bylų analogiškumo kriterijumi) yra įvairialypis. Jis skiriasi atsižvelgiant į precedentinės taisyklės vaidmenį motyvuojamojoje dalyje ir taikomos precedentinės taisyklės abstraktumą. Kai remiamasi teismo pozicija konkrečioje byloje, visos ankstesnės ir sprendžiamos bylos teisiškai reikšmingos aplinkybės turi būti analogiškos.

Išvados

Tam tikrais atvejais (pvz., konkuruojant konstitucinėms nuostatoms, keičiantis visuomeniniam kontekstui) pažodinis teismo eksplicitiškai suformuluotų išaiškinimų taikymas neatitiktų Konstitucinio Teismo precedento doktrinos – tinkamai taikant šio teismo precedentes turi būti atsižvelgiama ne tik į pažodinį precedento aiškinimą, bet ir į aktualų teisinį ir visuomeninį kontekstą.

Didesnę tikimybę, kad Konstitucinis Teismas nukryps nuo pažodinio precedentinės taisyklės aiškinimo, be kitų požymių, rodo tai, kad (1) precedentinės taisyklės keliama reikalavimai sprendžiamoje byloje yra užtikrinami iš dalies; (2) kažkuris iš precedentinio sprendimo motyvų negali būti panaudotas sprendžiamoje byloje, kartu išsaugant motyvų visumos loginį nuoseklumą.

Vėlesnėse bylose Konstitucinį Teismą ir kitus teisės subjektus saistantys šio teismo jurisprudencijos elementai yra teismo pozicija atskirose konkrečiose bylose (siauroji precedento implikuojama taisyklė) ir pozicija bendresniais aspektais (abstrakčioji precedento implikuojama taisyklė).

Precedentinių taisyklių taikymo standartas (ypač vadovaujantis bylų panašumo kriterijumi) yra įvairialypis. Jis skiriasi atsižvelgiant į precedentinės taisyklės vaidmenį motyvuojamojoje dalyje ir taikomos precedentinės taisyklės abstraktumą.

LITERATŪRA

Teisės aktai ir teismų praktika

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014; 1996, nr. 64-1501; nr. 122-2863; 2002, nr. 65-2629; 2003, nr. 14-540, 32-1315. nr. 32-1316; 2004, nr. 111-4123, nr. 111-4124; 2006, nr. 48-1701.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993-11-08 nutarimas „Dėl Seimo rinkimų įstatymo pataisų“. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 61-1166.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994-04-21 nutarimas „Dėl bažnytinės santuokos registracijos“. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 31-562.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996-02-28 nutarimas „Dėl dalies Žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo“. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 20-537.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996-04-18 nutarimas „Dėl Komercinių bankų įstatymo“. *Valstybės žinios*, 1996, nr. 36-915.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000-02-23 nutarimas „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 17-419.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000-12-06 nutarimas „Dėl administracinių teisės pažeidimų ir mokesčių administravimo“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 105-3318.

8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001-07-12 nutarimas „Dėl teisėjų darbo apmokėjimo įstatymo normų“. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 62-2276.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001-11-29 nutarimas „Dėl Vyriausybės sprendimo koncentruoti rinkos struktūras“. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 102-3636.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003-05-30 nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 53-2361.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 36-1292.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006-08-08 sprendimas „Dėl teisenos nutraukimo“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 88-3475.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007-02-09 nutarimas „Dėl savivaldybių tarybų rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 19-722.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007-06-27 nutarimas „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos paskelbimo“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 72-2865.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007-10-24 nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 111-4549.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-01-21 nutarimas „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų vertis didmenine ar mažmenine prekyba alkoholio produktais galiojimo panaikinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 10-349.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-02-01 sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007-05-05 nutarimo nuostatų, susijusių su mokslininkų kvalifikacijos vertinimu, išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 15-520.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-09-17 nutarimas „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų vertis mažmenine prekyba tabako gaminiais galiojimo panaikinimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 108-4136.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-10-01 nutarimas „Dėl Seimo rinkimų“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 114-4367.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010-04-20 sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002-11-25, 2003-12-03, 2006-01-16, 2007-09-26, 2007-10-22, 2007-11-22, 2008-12-24 nutarimų ir 2009-01-15 sprendimo nuostatų, susijusių su pensijų ir atlyginimų mažinimu per ekonomikos krizę, išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 46-2219.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010-06-29 nutarimas „Dėl teisėjų valstybinių pensijų“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 134-6860.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011-12-22 nutarimas „Dėl Mokslo ir studijų įstatymo“. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 160-7591.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012-09-05 nutarimas „Dėl draudimo asmeniui, apkaltos proceso tvarka pašalintam iš pareigų, būti renkamam Seimo nariui“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 105-5330.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013-03-05 nutarimas „Dėl paskirtų motinystės (tėvystės) pašalpų ir išmokų sumažinimo“. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 25-1222.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012-01-17 nutartis civilinėje byloje nr. 3K-7-110/2012.

Mokslinė literatūra

26. AMBRASIENĖ, D.; CIRTAUTIENĖ, S. The Role of Judicial Precedent in Judicial Practice of Lithuania. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 2(116).
27. BARAK, A. *The Judge in a Democracy*. Princeton, 2006.
28. BARANAUSKAS, E. Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi? *Jurisprudencija*, 2009, nr. 2(116).
29. BERKMANAS, T. Teismo aktyvumo kuriant ir aiškinant teisę plėtros tendencija: motyvai ir problemos. *Teisės problemos*, 2004, nr. 2(44).
30. DWORKIN, R. *Taking Rights Seriously*. Cambridge: Harvard University Press, 1977.
31. GALIČ, A. The human rights dimension of the argument of precedent in the case law of the Slovenian Constitutional Court. *Slovenian law review*, 2005, no. 2(1/2).
32. GASCON, M. Rationality and (Self) Precedent: Brief Considerations Concerning the Grounding and Implications of the Rule of Self Precedent. *On the Philosophy of Precedent. Proceedings of the 24th World Congress of the*

International Association for Philosophy of Law and Social Philosophy. Beijing, 2009, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, Nomos, 2012.

33. GROPP, T.; PONTTHOREAU, M. C. *The Use of Foreign Precedents by Constitutional Judges*. Cambridge: Hart Publishing, 2013.

34. GUMBIS, J. Teisės samprata: logikos taikymo problematika. *Teisė*, 2010, t. 76.

35. JARAŠIŪNAS, E. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 1(115).

36. KIELMANSEGG, S. G., VON. Foreign Precedents in Constitutional Litigation. *German National Reports on the 19th International Congress of Comparative Law*. Mohr Siebeck, 2014.

37. KOMÁREK, J. Judicial lawmaking and precedent in Supreme Courts: the European Court of Justice compared to the US Supreme Court and the French Cour de Cassation. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. Cambridge: Hart Publishing, 2009.

38. KOMÁREK, J. Reasoning with previous decisions: beyond the doctrine of precedent. *American Journal of Comparative Law*, 2013, no. 61(1).

39. KŪRIS, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 2(116).

40. MESONIS, G. Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.

41. POSNER, R. A. *How Judges Think*. Cambridge: Harvard University Press, 2008.

42. POSNER, R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004.

43. RAZ, J. *The Authority of Law. Essays on Law and Morality*. New York: Oxford University Press, Inc., 1979.

44. SAGATYS, G. Teismo precedentas Lietuvoje: konstitucinė maksima ir jos įgyvendinimo problemos. *Justitia*, 2009, nr. 2(72).

45. SINKEVIČIUS, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*, 2005, nr. 67(59), p. 10–11.

46. ŠIMAŠIUS, R. Teisės aiškinimas ir jo privalomumas. *Teisės problemos*, 2004, nr. 2(44).

47. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

48. VASILIAUSKAS, V. *Teismo precedento reikšmė romanų-germanų teisinėje sistemoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004.

REASONING WITH PRECEDENTS BY THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Johanas Baltrimas

S u m m a r y

The paper is focused on the question when Constitutional Court's of the Republic of Lithuania precedents have to be followed and when they should be departed from. The answer is sought in the Court's explicitly provided principles of the doctrine of precedent and cases where the Court refused to follow its precedential rules. Among these cases, most are the Court's rulings which dealt with the issue of precedent's applicability under very similar circumstances. In the majority of them the Court found that precedential rule in the later case had to be departed from. These cases contain several indicators which help to foresee whether the Court will follow precedential rules which it has established in its rulings: that some reasons from the previous decision cannot be used in the later case, while maintaining consistency of entire reasoning; requirements of the rule in the later case are not ignored fully, but are implemented at least to some extent. Also in dealing with the question of precedent's applicability, it is important to bear in mind, that the Court follows its position on individual cases and position on more common aspects – with regard to that and precedent's role in the evaluation of the later case, standard of precedent's applicability may vary. The research leads to a conclusion that in some cases literal application of court's explicitly formulated reasons would be inconsistent with the court's doctrine of precedent.

Įteikta 2015 m. gegužės 26 d.

Priimta publikuoti 2015 m. lapkričio 26 d.